

УДК 94(477:437.6):323.15(=161.2):32.019.51(470)

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА СЛОВАЧЧИНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ В РЕГІОНІ

Віра МАКСИМЕЦЬ

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра міжнародної інформації

Проаналізовано взаємини України і Словацької Республіки в контексті громадсько-політичної активності етнічних меншин. Визначено основні причини, що призвели до роздрібнення та послаблення української громади в Словаччині. Констатовано, що на діяльність української громади у Словаччині, крім проблем з фінансуванням їх громад, негативно впливали обмеженість культурних та особистісних зв'язків з Україною, а також проросійська пропаганда.

Ключові слова: етнічна меншина, Словацька Республіка, Україна, російська пропаганда.

За сучасних реалій необхідні історико-політичні дослідження, де б комплексно аналізувалися проблеми етнічних меншин у посткомуністичних країнах. Міжетнічні відносини є однією з найскладніших проблем всередині кожної багатонаціональної країни. Не є винятками Словацька Республіка та Україна, де мирно співіснують різні національні й етнічні меншини, що є позитивним для країн постсоціалістичного табору, і де відбулися зміни політичної тоталітарної системи на демократичну.

Цю проблему вже вивчали вітчизняні й закордонні дослідники. Так, Н. Лазар аналізувала правові засади й інституційні основи політики Словацької Республіки щодо національних меншин у період посткомуністичної трансформації. У численних публікації А. Клайзнер, Г. Месежнікова, П. Богдана, висвітлено різні аспекти становлення національних меншин в Словацькій Республіці. Джерельну базу статті доповнено офіційними статистичними даними Словацької Республіки та України.

Мета статті – охарактеризувати відносини України і Словаччини в контексті громадсько-політичної активності етнічних меншин і вплив Російської Федерації на ці відносини. Завдання дослідження – проаналізувати особливості взаємин України і Словаччини кризь призму громадсько-політичної активності етнічних меншин в умовах російської експансії в регіоні.

Для майбутнього європейського суспільства і, зокрема, для України та її західних сусідів – країн Центрально-Східної Європи, важливо вирішити проблему національних меншин, щоб зменшити загрози і ризики, що існують у цій сфері. Однією з країн регіону, що з'явилася на політичній карті Європи після “оксамитового розлучення” Чехословаччини в 1993 р. і вже у 2004 р. стала повноправним членом Європейського Союзу, є Словацька Республіка. Останнім часом тут підвищено стандарти життя, модернізовано економіку, стабілізовано

інститути й законодавство. Сучасна етнічна композиція Словаччини – результат тривалого і складного історичного розвитку, на формування якої вплинули різноманітні політичні, соціально-економічні і культурні чинники.

Широкі можливості для всебічного взаємовигідного співробітництва між Україною і Словацькою Республікою зумовлені багатьма об'єктивними факторами: наявністю спільних кордонів; глибокими історичними і культурними зв'язками українського й словацького народів; відсутністю будь-яких взаємних територіальних претензій; традиційними господарськими зв'язками, взаємодоповнювальним характером національних економік; існуванням численної української національної меншини в Словаччині і словацької – в Україні. Обидві країни після отримання незалежності обрали шлях перебудови економіки на ринкових засадах, побудови нової демократичної держави. Головним зовнішньополітичним пріоритетом обох країн була (для Словацької Республіки, що отримала членство) та залишається (для України) європейська інтеграція. Незважаючи на активність країн Центральної Європи у напрямку і центрально-і загальноєвропейської інтеграції, кожна з цих країн дотримується власних принципів у веденні зовнішньої політики. Сучасний постінтеграційний стан співробітництва Словаччини з країнами-сусідами характеризується розгортанням активної міждержавної співпраці на нових засадах і принципах¹.

Зауважмо, що відносини між Україною і Словацькою Республікою періодично змінюються через російську експансію в регіоні. Словаччина завжди була однією з проросійських країн Центральної Європи, тому поява у словацькому Інтернеті хвилі антиукраїнських коментарів не повинна дивувати. Тим більше, що з цим явищем – коментарями, писаними на замовлення Кремля, маємо справу практично в усіх європейських країнах. Однак, випадок зі Словаччиною в чомусь особливий. На відміну від сусідньої Польщі, антиукраїнські коментарі тут пишуть не лише роботи чи платні тролі, а насамперед – словаки. І роблять це не лише за гроші, а й з переконань, сформованих не без участі проросійської пропаганди, яка в останні роки в Словаччині була дуже сильна².

Не секрет, що словаки й до цього радше вважали Росію дружньою державою і в Словаччині існував негативний стереотип України та українців. Це демонстрували коментарі під статтями й на форумах і в попередні роки. Однак, навіть, стислий аналіз антиукраїнських коментарів, написаних, скажімо, у 2010 р. і сьогоднішніх, свідчить, що тепер маємо справу з зовсім новим явищем. Йдеться про цілеспрямовану російську пропаганду, яка неабияк впливає не лише на формування словацької думки, а й на політичні кроки уряду Роберта Фіцо (досить згадати, зокрема, його спроби скасувати ЄСівські санкції проти Росії).

Нинішня російська пропаганда могла розвинутися у Словаччині завдяки сильному структурному підґрунтю проросійських середовищ. Зокрема, йдеться про впливову і згуртовану російську еміграцію, російські культурні центри у Братиславі, націоналістичні середовища, русинський рух і популярну патріотичну жовту пресу, яка традиційно москвофільська. Насамперед про російську

еміграцію. Зауважмо, що, на відміну від сусідньої Польщі, росіян у Братиславі живе досить багато. Серед них значну групу складають ті, хто переїхав туди на зламі 1980–1990-х рр. Це, зокрема, колишні радянські дипломати та військові, які на час розпаду СРСР жили в Чехословаччині й вирішили тут залишитися. Не секрет, що серед них було багато осіб, пов'язаних із радянським КГБ, які, можливо, й надалі співпрацюють зі службами – тепер уже російськими. Багато впливових росіян переїхало туди з сусіднього Відня, який у часи холодної війни був перенасичений чужоземними агентами, не тільки російськими. Після 1989 р. Австрія порвала з політикою рівноваги між Заходом і Сходом, взяла курс на інтеграцію з ЕС (куди вступила в 1995 р.), а відтак, не стала вже толерувати російських агентів. Однак вони знайшли безпечний і комфортний причал у мечіярівській Словаччині, яка, до речі, на офіційному рівні тісно співпрацювала з Росією.

Словацька Республіка належить до типу країн Центральної Європи з поліетнічним складом населення. За даними останнього перепису населення 2011 р. на території Словацької Республіки живе, крім більшості словацького населення (80,7%), 16 національних меншин (8,5% – угорці; 2,0% – роми; 0,6% – чехи; 0,6% – т.зв. русини; 0,1% – українці; 7,5% – інші)³.

Вважається, що русини та українці в Словацькій Республіці мають однакове етнічне походження. Проте, вперше дві графи “русин” та “українець” з’явилося в останньому чехо-словацькому переписі населення 1991 р., за даними 17 197 осіб (що переважно мешкають у Східній Словаччині – в регіоні Пряшів) зазначили, що вони – етнічні русини, а 13 281 особа – що вони українці. Вбачаємо тут безпосередній вплив російських спецслужб, які діють на розкол єдності українського народу. За переписом населення 2001 р., в Словаччині зареєстровано 10 814 осіб української національності, а 24 201 осіб визнали себе русинами. У 2011 р. ситуація дещо змінилася, українцями себе визнали лише 7 430 осіб, а русинами вже – 33 482 особи⁴.

Українська національна меншина Словаччини – це здебільшого автохтонне населення, представники якого компактно живуть в південно-східній частині сучасної Словацької Республіки. Русини-українці як національна меншина у Словаччині є корінні жителі українського етносу Закарпаття, західна частина якого – Пряшівщина – нині у Словацькій Республіці. Сторіччями безпосередні сусіди, вони самі називали себе руськими, русинами, руснаками, угроросами, карпаторосами, малоросами, українцями. Вони компактно жили в понад 270 селах у вузькій смузі на південному боці Карпат довжиною майже 350 км – від лівих притоків Тиси (Закарпатська область України) до річки Попрад на заході Пряшівського краю Словацької Республіки (на півночі ця область межувала з Лемківщиною у Польщі, де до акції “Вісла” теж компактно проживали лемки-українці)⁵.

Після падіння комуністичного режиму в 1989 р., “розлучення” словаків з чехами, національна політика вже самостійної Словацької держави набула рис

безсистемности. Словацький уряд, посиляючись на те, що кожен громадянин має право зарахувати себе до будь-якої національності, частину українського населення, яка зберегла давню самоназву “русини”, визнав окремою національною меншиною. Отже, від 1991 р. українців і русинів у Словаччині вважають представниками різних національностей.

Українська негативну роль на збереження ідентичності русинів українців (а це без всього сумніву один народ) сьогодні відіграє Словацька церква. У церквах, де живе українське населення з початком XXI ст., службу і проповіді священників переведено на словацьку мову і це є чи не найбільшим фактором словакізації українських етнічних територій.

Будучи автохтонами східнославацького ареалу русини-українці здебільшого не відчують “історичного зв’язку” з Україною. Більше того, в 1990-х рр. і в Чехії, і в Словаччині модельовано, завдяки російській пропаганді, негативний імідж українця (злочинця, заробітчанина) і України. Зрозуміло, що до цього доклала “своїх зусиль” й українська влада. На державному рівні так і не було вироблено загальної стратегії, а головне, чітких дій щодо підтримки закордонних українців. У цій ситуації словацька влада, залучивши експертів і науковців, переглянула концепт єдності русинсько-українського населення Східної Словаччини⁶.

У 1990 р. створено Союз русинів-українців Словацької Республіки, що виражає етнокультурні потреби й координує діяльність української меншини. Союз стоїть на позиції рівноправності обох назв національної приналежності: історичної – “русини” і сучасної – “українці”, керується принципом, що етнонім “русини” є давнішою назвою етноніма “українці”, отже, русини й українці є однією національністю. У 1990 р., завдяки стороннім впливам, також створено Русинську Оброду, члени якої не визнають своєї належності до українського етносу, й відстоюють ідею, що русини є окремим східнослов’янським народом. Не дивно, що обидві організації конкурують між собою, щоб переконати *українців/русинів* у їхній національній приналежності, й спробах заручитися підтримкою уряду. Політична боротьба між керівниками цих двох організацій лише прискорює процес денаціоналізації, тобто словакізації *українців/русинів*.

Унаслідок офіційного визнання в Словаччині “національності русинів”, окремої від української, фінансування, що надавалася на забезпечення національно-культурних потреб української меншини, поділено між організаціями та установами української і русинської орієнтацій. Більш як вдвічі зменшено кошти, що надавалися на підтримку діяльності Союзу українців-русинів, україномовних преси, радіо, театру, ансамблів, музеїв, шкільництва, книговидавництва тощо. За посередництва Міністерства шкільництва і Міністерства культури держава порадила русинській меншині укласти якомога швидше словник русинської мови, видати граматику, буквар, інші книги. Лише так можливо підтвердити існування відповідної мови, культури, літератури та власне національності⁷.

У Словацькій Республіці видаються три періодичні видання українською мовою: газета “Нове Життя” (заснована у 1951 р.), дитячий журнал “Веселка” (започаткований у 1945 р.), літературно-мистецький журнал “Дукля” (виходить від 1953 р.)⁸. Проте, зараз уряд Словаччини скоротив кошти на всі ці видання більше ніж вдвічі.

Через недостатнє фінансування не може регулярно виходити газета “Нове Життя”. Призупинення видання єдиної української газети Словаччини є порушенням рамкового договору про права нацменшин і Європейської хартії про меншинні та регіональні мови. Щодва-щотри роки проводиться моніторинг їхнього виконання в кожній країні. І після останньої перевірки у 2009 р. комісія Ради Європи констатувала, що не можна назвати “Нове Життя” газетою, яка виходить вже 10 років з двотижневою періодичністю. Тому що, на думку європейців, газета нацменшини має бути щоденником чи принаймні тижневиком. Словацька держава зобов’язалася, що підтримуватиме видання хоч би однієї газети для кожної нацменшини. Крім того, Словаччина зобов’язана міжнародними документами дотримуватися останніх стандартів культури і преси нацменшин. Проте, за останні роки уряд Словаччини обмежив фінансування на 40%, а це очевидне порушення стандартів⁹.

Сьогодні, за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. в Україні живе 6,4 тис. словаків, з них – 5,6 тис. у Закарпатській області¹⁰. Закарпатські словаки в місцях їх компактного проживання вільно користуються рідною мовою, проводячи культурно-мистецькі акції. Діти зі словацьких сімей вивчають словацьку мову. В Ужгородському університеті працює кафедра словацької філології. Культурним обслуговуванням словацької національної меншини займаються Центр культур національних меншин Закарпаття, клубні установи і бібліотеки.

Реалізація державної національної етнополітики України щодо словацької національної меншини є предметом постійної уваги органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій національних меншин області. У вирішенні проблем захисту прав і свобод національних спільнот у прикордонному українсько-словацькому регіоні відіграє Двостороння українсько-словацька комісія з питань національних меншин, освіти і культури.

Однак сьогодні ми можемо стверджувати, що в сучасній Словаччині діє система кроків, спрямованих на ліквідацію української меншини. Не вирішуються економічні проблеми через легітимні норми, йде ліквідація органів, організацій і установ, відсутні позитивні кроки, натомість йде підтримка негативних тенденцій, ігнорування і перекручення фактів і російська пропаганда. Система фінансування залишків культурно-національного життя української національної меншини має вкрай уповільнену дію і розрахована на поступове завмирання активності, допоки не дійде до цілковитої та остаточної національної завмирання всієї української національної меншини.

UKRAINE AND SLOVAK RELATIONS THROUGH PUBLIC-POLITICAL ACTIVITY OF ETHNIC MINORITY UNDER RUSSIAN EXPANSION IN THE REGION

Vira MAKSYMETS

Lviv Polytechnic National University
Department of International Information

The article analyzes the relationship between Ukraine and the Slovak Republic in the context of social and political participation of ethnic minorities. The main reasons that led to the fragmentation and weakening of the Ukrainian community in Slovakia. Particularly negative impact on the development of Ukrainian and Slovakia, besides issues related to the financial support of life of their community, makes limited cultural and personal ties with Ukraine, as well as pro-Russian propaganda.

Keywords: ethnic minority, Slovak Republic, Ukraine, Russian propaganda.

---

¹ *Гайтанжи Г.* Зовнішня політика Словацької Республіки: роль та місце України // Ужгородські словацькі наукові читання: історія, культура, політика, право: Наук. зб. / Ред. Лендьел М., Мітряєва С., Стряпко А. – Ужгород: “Поліграфцентр “Ліра””, 2014. – С. 138.

² *Логінов Я.* Російська пропаганда в Словаччині: Україна здає позиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/international/rosiyska-propaganda-v-slovachchini-ukrayina-zdaye-poziciyi-_html

³ Obyvatesstvo SR podsa nbrodnosti – синтаніє 2011, 2001, 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.statistics.sk/files/tab-10.pdf>. На нашу думку, кількість українців-русинів у Словаччині явно занижено.

⁴ Obyvatesstvo SR podsa nbrodnosti – синтаніє 2011, 2001, 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.statistics.sk/files/tab-10.pdf>

⁵ Українці Словаччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrajinci.sk/pronas.html>

⁶ *Зан М.* Національні меншини Словацької Республіки як суб’єкти політики // Ужгородські словацькі наукові читання: історія, культура, політика, право: Наук. зб. / Ред. Лендьел М., Мітряєва С., Стряпко А. – Ужгород: “Поліграфцентр “Ліра””, 2014. – С. 125.

⁷ *Клайзнер А. М.* Сегментація української меншини у країнах Центрально-Східної Європи (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія). // Стратегічні пріоритети. – Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2007. – № 4(5). – С. 106.

⁸ *Лазар Н. В.* Етнічні меншини посткомуністичної Словаччини // Етнополітика і етнополітологія країн Центральної та Східної Європи. Політологічні та соціологічні студії. – Чернівці: Рута, 2005 – Т.3. – С. 361.

⁹ Українська меншина Словаччини перед зникненням? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://collaboration.org.ua/ukrajinska-menshyna-slovachchynu-pered-znyknennyam/>

¹⁰ Перепис населення України 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_uk.asp